

21. Отчет Украинской секции при Обществе Славянской Культуры за 1911 год // Известия Общества Славянской Культуры. – 1912. – Т. 1. – Кн. 2. – С. 92–94.
22. Петлюра Л. Народі мій, улюблений... / Л. Петлюра. – К. : НБУВ ім. В. Вернадського, 2009. – 668 с.
23. Петлюра С. Об отношении украинцев к войне / С. Петлюра // Русские ведомости. – 1914. – № 197. – С. 5.
24. Петлюра С. Статті, листи, документи / С. Петлюра. – Нью-Йорк, 1956. – 480 с.
25. Петлюра С. Статті. Листи. Документи / С. Петлюра. – Нью-Йорк, 1979. – Т. 2. – 627 с.
26. Петлюра С. Статті. Листи. Документи / С. Петлюра. – К. : ПП Сергійчук М. І., 2006. – Т. 4. – 704 с.
27. Плева С. Редактор «Приазовского Края» – соратник Петлюры [Электронный ресурс] / Официальный сайт газеты, типографии, издательства, телестудии «Приазовский край». – Режим доступа: <http://www.priazovskiy.ru/salikovskiy.htm>. – Заглавие с экрана.
28. Российский государственный архив литературы и искусств (РГАЛИ). – Ф. 305. – Оп. 1. – Ед. хр. 602. – 2 л.
29. РГАЛИ. – Ф. 305. – Оп. 1. – Ед. хр. 1093. – 2 л.
30. Российский государственный исторический архив. – Ф. 776. – Оп. 9, 1906. – Ед. хр. 91. – 272 л.
31. С.-Петербург, 8 августа // Речь. – 1914. – № 210. – С. 1.
32. Савченко В. Симон Петлюра / В. Савченко. – Х. : Фолио, 2006. – 415 с.
33. Саликовский А. На ложном пути (Письмо в редакцию) / А. Саликовский // Украинская жизнь. – 1913. – № 4. – С. 70–72.
34. Сергійчук В. І. Симон Петлюра / В. І. Сергійчук. – К. : Україна, 2004. – 448 с.
35. Сірополко С. З життя української колонії в Москві / С. Сірополко // Календар-альманах Дніпро Р. Б. 1927. – Львів : Новий Час, 1927. – С. 35–40.
36. Тернопільський Ю. Українська преса з перспективи 150-ліття / Ю. Тернопільський. – Джерзі ситі : Видавництво М. П. Коць, 1974. – 175 с.
37. Увага до читачів // Вільна Україна. – 1906. – № 3. – С. 2.
38. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО). – Ф. 2056. – Оп. 1. – Спр. 1. – 92 арк.

Iu. Bezkrvnyı

THE JOURNALISTIC ACTIVITY OF SYMON PETLYURA IN SAINT PETERSBURG AND MOSCOW

On the basis of the archival documents and published materials, the article reveals the journalistic activity of Symon Petlyura in Saint Petersburg and Moscow. Special attention is focused on his work as the editor-in-chief of "Vilna Ukrayina" ("Free Ukraine") and "Ukrainskaya Zhizn" ("Ukrainian Life") magazines. The author analyzes Symon Petlyura's world view evolution from the social-democracy to the Ukrainian national interests.

Keywords: Symon Petlyura, "Vilna Ukrayina" magazine, "Ukrainskaya zhizn" magazine, national issue, social-democracy.

Матеріал надійшов 15.03.2016

УДК: 94:316.343-058.14(47+57)"1920/1930"

Клименко О. М.

ОБРАЗ «НОВОЇ ЛЮДИНИ» У СПОГАДАХ РАДЯНСЬКИХ РОБІТНИЦЬ 1920–1930-х рр.

У статті на основі спогадів робітниць, що працювали на будівництві Дніпрогесу наприкінці 1920-х – на початку 1930-х рр., запропоновано узагальнену характеристику образу «нової людини». Розкрито роль, яка надавалась жінці у «соціалістичному будівництві», та способи «виховання» населення. Також продемонстровано підконтрольність приватного життя людини її колективу та державі загалом.

Ключові слова: «нова людина», «соціалістичне будівництво», способи «виховання».

Поширення впливу більшовиків та створення місрСР у 1920-х рр. спричинили запровадження нових напрямів не лише у політичній та економічній сферах, а й соціальній і культурній. Однією з головних характеристик останніх було формування «нової людини», що відбувалось під

впливом радянської ідеології та пропаганди. «Нова людина» повинна була мати «правильне» походження, тобто її сім'я до Жовтневої революції мала би бути робітничою або ж бідною селянською. Їй також було притаманне своєрідне ставлення до праці: робота кожного трактувалася як безупинна боротьба за «світле соціалістичне майбутнє». Протягом двох перших десятиліть існування Країни Рад формувалася і новий образ «радянської жінки», відбулися зміни у баченні її ролі в суспільстві: жінки отримали права, які не мали до 1917 року, і повинні були працювати на рівні з чоловіками. Відповідно пропагувався і новий зовнішній вигляд жінок: їхнім зображенням приписували більше маскулітних рис. Також і до жінок, і до чоловіків використовували однукову форму звертання – «товариш».

Метою цієї статті є охарактеризувати образ «нової людини» на прикладі спогадів радянських робітниць, які брали участь у будівництві Дніпрогесу (кінець 1920-х – початок 1930-х рр.).

Питання радянських еґо-документів представлено у розвідках Йохена Геллбека та Стівена Коткіна [8–10]. Ми використаємо запропоновану ними методологію та підходи до дослідження споминів радянських робітників. Питання становлення радянської ідентичності формування «нової людини» вивчали Катріона Келлі, Шейла Фіцпатрік та інші [3, 5–7]. Гендерні питання, а саме зміни становища жінок у міжвоєнний період, висвітлено у роботах Наталі Лебіної та Ольги Дорохіної [2, 4].

Джерельною базою дослідження стали матеріали Державного архіву Запорізької області – спогади, які були представлені на вечорі, присвяченому історії будівництва Дніпрогесу, що відбувся у 1933 р. [1]. Вибір теми вечора, присвяченого «пригадуванню» історії будівництва саме цієї гідроелектростанції – «промислового гіганта» сталінської п'ятирічки – було зумовлено тим, що Дніпрогес мав загальнодержавне значення і входив до переліку ключових підприємств СРСР.

Спогади були записані у вигляді стенограм, тому мова викладу інколи заплутана, неточна, наявні граматичні помилки тощо. Проте ці стенограми не зазнали суттєвих корекцій редакторів, які готували публікації про історію фабрик та заводів. Хоча, звісно, те, про що йшлося на так званих вечорах спогадів, було «ідеологічно правильним», оскільки обговорювались лише «потрібні» питання й не зачіпались небажані теми. Усні розповіді корегували за допомогою «колективного методу» у разі, якщо доповідачі «помилялися». Тож, характеризуючи ці спогади,

ми працюємо з письмовими еґо-документами, але водночас маємо справу і з усною історією.

Нашим завданням є проаналізувати практики конструювання образу «нової радянської жінки», що відбувалось «згори». Розповіді жінками на «вечорах спогадів» раніше не використовувались дослідниками для аналізу формування образу «нової людини». Саме тому ми звернулись до споминів робітниць Дніпрогесу.

Основний лейтмотив, яким пронизані всі спогади, – це «соціалістичне будівництво». Крізь його призму дуже добре простежується образ «нової радянської людини»: те, як вона бачила «будівництво соціалізму» та свою роль у ньому, яким був інструментарій формування цієї «нової людини», тобто якими методами відбувалось її «виховання», а також яке місце відводилось приватному житті людини у колективному «соціалістичному будівництві».

Головними рисами «соціалістичного будівництва» було проведення «соцзмагань», ударництво та перевиконання планів. І «нова радянська людина» мала брати участь у цих процесах. Робітниця, які працювали на будівництві Дніпрогесу, теж позиціонували себе «новими людьми»: «Мы, женщины, первые объявили себя ударницами. Только начали говорить об ударничестве, мы тоже решили записаться, чтобы не отставать от мужчин» [1, арк. 123]. Цей уривок ми навели не випадково, адже практично усі спогади жінок пронизані «протистоянням» між жінками та чоловіками. І основна його форма – це рівноцінна участь у «соціалістичному будівництві». Також варто звернути увагу на фразу «ми, жінки». У своїх розповідях робітниця Дніпрогесу постійно це підкреслювали. Тому у спогадах є поділ на категорії «ми» (жінки) та «вони» (чоловіки). До того ж про чоловіків здебільшого згадано з негативним акцентом, бо вони, мовляв, не вірили у те, що жінки можуть працювати з ними на рівні та брати участь у «соціалістичному будівництві». Для підтвердження наведемо кілька уривків зі споминів. Наприклад, робітниця Воробйова так пише про ставлення чоловіків до однієї з жіночих груп: «В бригаде было 9 молодых девушек. Вначале их встретили очень плохо, говорили: “Не работают пришли, а только дурака валяют”» [1, арк. 121]. Робітниця на прізвище Ткаченко згадує про ставлення чоловіків уже безпосередньо до неї: «В 1931 году я перешла на компрессорную машину, мне хотелось получить квалификацию машиниста. Мужчины надо мной смеялись, а некоторые даже издевались, особенно мастер Вогаскин – “женский ненавистник”, он говорили: “Женщина только

возле горшка может стоять, а не около машины”» [1, арк. 128]. У споминах інших жінок також лунали подібні фрази чоловіків, як-от: «Женщина никогда не справится с этой работой» [1, арк. 151].

Проте, описуючи ставлення чоловіків до жінок, одна з авторок завершує свою розповідь на оптимістичній ноті: «С большим трудом удавалось переделать взгляды мужчин на работу женщин» [1, арк. 151]. Ця фраза може видатися суперечливою, оскільки наявне словосполучення «с большим трудом». Проте з цитати загалом випливає, що ставлення чоловіків все ж таки змінювалось. Хоча і не конкретизовано, чи до всіх жінок, чи лише до деяких, передових робітниць.

Цікавим і сповненим оптимізму є уривок зі спогадів однієї піонерки, яка теж працювала на будівництві Дніпрогесу, але не як робітниця. Вона навчала робітників читати і писати: «Сначала рабочие относились к нам с насмешкой, так как работали все пионеры – девушки молодые. Рабочие говорили, что девчата пришли погулять, а потом, когда несколько человек стали разбираться в букварях и читать, они увидели, что девчата серьезно взялись за дело, твердо решили их научить грамоте, тогда отношение их к нам изменилось и стали рабочие к учебе тоже серьезно относиться» [1, арк. 153].

Загалом у «боротьбі» за «світле майбутнє» жінки, характеризуючи зовнішні події, позиціонують себе як рівних чоловікам учасниць цієї боротьби. Такий стиль розповідей жінок зумовлений радянською пропагандою та агітацією, яку проводили з метою залучення жінок у виробничі процеси.

У спогадах одного робітника (Козловського) знаходимо деталі, що доповнюють образ «нової жінки-робітниця», яка активно бере участь у «соціалістичному будівництві». Козловський згадує про групу робітниць, які називали себе чоловічими іменами: Нюра – Федором, Анна – Іваном тощо. Їхній зовнішній вигляд теж був відповідним: вони ходили в ризових чоботах та парусинових штаних [1, арк. 154]. Проте, характеризуючи цих жінок, робітник акцентує свою увагу на успішності роботи їхньої групи: перевиконували плани [1, арк. 154]. Відповідно в його описі вони представлені як рівні чоловікам.

Робітниця ж у своїх споминах намагалася часом продемонструвати, що жінки краще ставилися до виконання робіт, аніж чоловіки. Підтвердженням цього може слугувати зауваження робітниці Островерхової: «...коли йшли великі дощі, то у чоловіків були прогули, а жінки працювали» [1, арк. 124].

У спогадах робітниць можна прослідкувати певну ієрархію участі жінок у «соціалістичному будівництві». Жінки у спогадах намагалися продемонструвати свій «професійний ріст», наприклад, одна з них писала, що починала працювати табельщицею, пізніше стала старшим робітником, а потім експедитором із заготовки матеріалів [1, арк. 120–121]. Аналізуючи всі розповіді, можна сказати, що найвищим досягненням вважали працювати безпосередньо на будівництві, беручи активну участь у «соцзмаганнях»: «Я часто приезжала на Днепрострой проводить массовой работу и прямо огнем горела, так хотелось перейти на строительство» [1, арк. 144]. Хоча іншу роботу (прибиральницями, куховарками, агітаторами), що здійснювалась для забезпечення будівництва, теж сприймали як частину «соціалістичного будівництва». Перехід із нижчої за статусом і оплатою роботи на вищу дуже часто у спогадах описано словами «меня выдвинули». Наприклад, робітниця Чернявська так говорить про себе: «Работала в Запорожье кухаркой, выдвинута из чернорабочих» [1, арк. 149]. Робітниця на прізвище Хохуліна, яка працювала певний час прибиральницею в бараках, згадувала: «Меня за свою работу, за то, что я очень активно работала, добросовестно, выдвинули в стрелочницы» [1, арк. 122]. У такий спосіб маркувалось місце певної людини у колективі: демонструвалось, що її поважають і вона «гідна» перейти на якусь «відповідальну» роботу. Хоча в деяких спогадах ідеться про досить дивні переходи з однієї роботи на іншу. Наприклад, робітницю Лейкіну, котра, як і попередня героїня, до 1928 р. працювала прибиральницею, вже наступного року «выдвинули заведующей столовой» [1, арк. 146]. У цьому випадку покращення роботи очевидне і досить швидке. Проте постає запитання, чи були якісь критерії відбору на певну роботу. У спогадах про це не згадано, лише акцентовано на тому, що жінки нібито дуже старанно працювали, тому їх переведено на інші роботи.

Також маємо ще один, але абсолютно інший випадок. Ідеться про вже згадану робітницю Хохуліну, яку після роботи у будівельній бригаді «выдвинули на работу в качестве заведующей детской площадкой» [1, арк. 122]. Чи було це насправді пониженням, чи були якісь інші обставини, у спогадах не вказано. Проте фраза «меня выдвинули» мала свідчити про те, що цю жінку за її «досягнення» підвищили. Якими ж мали бути досягнення «нової людини»? Зі спогадів випливає, що такими вважали самовідданість праці та перевиконання планів: «бывало

день и ночь работаем, а потом 24 часа отдыхаем», «работали так, что тело горело» [1, арк. 122].

Щодо ставлення робітниць до своєї праці знаходимо ще кілька дуже красномовних уривків. Наприклад, табельщиця Воробйова описувала такий випадок: вночі вона йшла описувати об'єкт на будівництві, на висоті, проте не втрималася і полетіла донизу. Жінка не постраждала, оскільки її спідниця зачепилася за арматуру, по якій їй вдалося піднятися вгору. Однак цю ситуацію робітниця описує досить своєрідно: «Табель вниз полетел и я волнуюсь не столько за себя, как за то, что табель полетел и прораб может меня уволить» [1, арк. 120]. Цей приклад досить дивний і показовий водночас, адже жінка ледь не загинула, але вона згадує, що в той момент думала про табель, про можливе звільнення з роботи, але не про загрозу життю... Тобто «нова людина» має виконувати свою роботу за будь-яких умов.

«Робота – найбільша радість» – так можна охарактеризувати ставлення до праці ще однієї нашої героїні – робітниці Харламової, яка на будівництві займалася розподілом будматеріалів. Ось як вона згадує про своє захоплення роботою: «Когда приходили эшелоны с цементом, то я радовалась так, как будто получала хлеб» [1, арк. 144]. У цьому випадку порівняння з хлібом мало означати, що це була найвища цінність. Аналізуючи наведені приклади, ми не можемо стверджувати, чи справді вказані робітниці вірили в те, що говорили. З одного боку, такі переконання могли бути цілком щирими, ці жінки уявляли себе «новими радянськими людьми» внаслідок пропаганди та ідеологічного впливу. Проте це також могла бути лише показна демонстрація своєї віри та підтримки того, що пропагувала держава. І вечори спогадів були чудовим способом продемонструвати свою лояльність владі і водночас убезпечити себе від потрапляння в категорію «шкідницьких елементів».

Виявлення людей, які нібито завдавали шкоди «соціалістичному будівництву», теж було одним із завдань «нової людини». Власне, виявлення «шкідницьких елементів» означало донесення одних робітників на інших. Загалом у спогадах наявне дворівневе протиставлення «ми» – «вони». Про перше вже йшлося – це «жінки – чоловіки». І друге – це «нова людина – шкідницький елемент». Кого ж називали «шкідницькими елементами»? Наведемо уривок зі спогадів робітниці Чернявської, яка працювала в робітничій їдальні: «Там попадались повара хорошие и плохие, были среди них настоящие

вредители, например, Луговенко. Я с ним вместе работала возле плиты, когда он сыпал песок, грязь, стекла в пищу. Раскрыла это дело повариха Цислячка» [1, арк. 149]. Авторка не зазначає, чому він це робив, і навіть не піддає сумніву, чи справді він таке робив. Також вона розповідає про те, як виявила крадіжку на кухні: «Однажды прихожу на работу и вижу, что стоит какой-то сундучек. Доложила я хозяйственнику об этой посылке, и когда он вскрыл, то оказалось, что было запаковано 7 уток, кило масла и много продуктов... Я настояла на том, чтобы созвать заседание рабочкома и обсудить этот вопрос. Этого Крылова потом сняли с работы и отдали под суд. Очень много вредителей было на фабрике-кухне, они срывали общественное питание» [1, арк. 149]. Чернявська не намагається пояснити, чому відбувалися ці крадіжки. Її поведінка була типовою для того часу. Подібні випадки є і в інших спогадах [1, арк. 147].

Аналізуючи образ «нової людини», а саме радянської жінки, постає питання, яким чином відбувалось її формування, як держава «виховувала» населення. У розповідях робітниць згадано про розмаїття цих «виховних заходів»: навчання в партшколі [1, арк. 128], організація жіночих зборів, створення червоних куточків в установах, постановка спектаклів для робітників тощо [1, арк. 147].

Постійний контроль держави був не лише на роботі, а й у сім'ї. Причому здійснювалось це через дітей. Як згадує одна з робітниць, кожен піонер мав проводити у себе вдома політдень чи політгодину. Суть цього полягала в тому, що піонер, зібравши рідних, мав їм розказати, «які має наша країна досягнення та хиби» [1, арк. 137]. Очевидно, що розповіді піонерів базувались на почутому в школі, а отже були «ідеологічно правильні», оскільки спускались «згори».

Також вживали методів із «перевиховання» певних категорій суспільства або ж окремих людей. Зокрема, «перевиховували» «дезорганізаторів», тобто тих, хто погано працював на виробництві або ж будівництві. У чому ж полягала його суть? Як зазначає одна з піонерок, проводили індивідуальні бесіди або ж збирали раду загону, де працював той, хто «підривав «соціалістичне будівництво», обговорювали його роботу та поведінку, ймовірні заходи [1, арк. 136]. Інша робітниця зазначає про ще один метод впливу – пресу. Зокрема у місцевій газеті «Пролетар Дніпробуду» писали про тих, хто не встигав виконувати плани [1, арк. 168]. По суті, це прирівнювали до «підривної діяльності», і людину зараховували до «шкідницьких елементів».

Організовували також спеціальні установи чи групи людей, які займалися «перевихованням» певних категорій суспільства, наприклад «маргіналів». Зокрема, у 1929 р. було створено організацію для боротьби з алкоголізмом у суспільстві – «культурную чайную» [1, арк. 126]. Про роботу цієї установи йшлося у спогадах її завідувачки, Мазіної: у вечірній час там проводили культроботу: грав оркестр, люди грали в шахи, слухали лекції, які проводили в тому числі й лікарі [1, арк. 126]. Оскільки роботу цієї установи було спрямовано на боротьбу з алкоголізмом, то, ймовірно, лекції лікарів присвячувались саме цьому питанню. Отже, у вільний від роботи час «нова людина» також мала проводити «правильно», постійно перебуваючи під контролем держави.

Одним із методів «перевиховання» було залучення певних груп населення до роботи на якихось заводах або невеличких майстернях. Зокрема, знаходимо спогади про одну з таких майстерень її завідувачки Харламової: «В мастерской не было кадровых работниц, а в большинстве работали женщины з села, неорганизованные, невидержанные. Больше того, к нам присылали людей, боявшихся труда; женщин поднятых с улиц, которые поскользнулись на своем пути, все их присылали ко мне, а я должна была заинтересовать их работой, приучить к трудовым процессам» [1, арк. 145]. Коли йдеться про жінок з села, то можливо, маються на увазі куркулі або ж їхні діти. Адже ті селяни, що походили з родин, які до 1917 року були бідними, у 1920–1930-х рр. мали відкритий доступ до навчання та роботи на заводах. Негативні конотації приписували саме куркулям. Окрім виконання певних робіт, серед жінок також проводили культурно-політичну роботу з питань «морального виховання» жінок, санітарних проблем [1, арк. 145]. Харламова зазначає, що з тієї майстерні 30 жінок вступило в партію, а 100 пішли працювати на будівництво [1, арк. 145]. Наскільки це відповідало дійсності, сказати складно. Адже авторка не зазначає, чи серед тих 30 були, наприклад, куркулі чи колишні повії.

Окремо варто згадати про агітацію серед домогосподарок, щоб ті йшли працювати на будівництво Дніпрогесу. Агітатори говорили, що домогосподарки нічого не роблять, а живуть за чужий рахунок [1, арк. 150]. Агітаційну роботу здебільшого проводили жінки. І це також був один із фронтів боротьби «за світле майбутнє».

Проаналізувавши перелічені вище способи «виховання» «нової людини», можемо зазначити, що життя людей умовно ділилось на дві

частини: до і після 1917 року. Проте багато жінок у своїх спогадах намагалися продемонструвати, що для них ця межа проходила після того, як вони пішли працювати. До виходу на роботу деякі характеризують себе як «малоосвічених та темних» [1, арк. 146]. А потім вони нібито стають активними робітницями.

З огляду на агітацію та різноманітні «виховні» заходи, бачимо, що для «нової людини» приватне переходить у площину публічного. І у спогадах головною постає робота, а особисте та сімейне згадується побіжно (наприклад, більшість жінок не говорять про своє заміжжя або чоловіків, проте є згадки про дітей), і то часом заради демонстрації віри у радянську владу. Яскравим прикладом цього може бути розповідь робітниці Лейкіної, яка розповідала про своє рішення вступити в партію, що мовляв, в цьому її переконали діти: «В 1928 году, дети у меня были еще маленькие, но уже ленинцы. Они стали меня переубеждать:

– Мама, ты работаешь?

– Да, я работаю.

– Надо вступать в партию.

Стали они меня переубеждать, что нужно принимать активное участие, что мы будем жить хорошо потому, что у нас советская власть. Думаю правду они говорят, и вот я на фабрике-кухне стала принимать активное участие» [1, арк. 146]. Ця розповідь є ідеологічно дуже «правильною»: прославляється радянська влада. Особливу роль відведено дітям. Хоч авторка і не зазначає їхній точний вік, проте, з огляду на проведення політгодин у родині, така розмова дітей з матір'ю цілком могла мати місце.

Отже, у спогадах робітниць «нова людина», а саме радянська жінка, має такі основні характеристики: вона повинна була активно брати участь у «соціалістичному будівництві», бути рівною у правах та обов'язках з чоловіками. Основну увагу зосереджено на їхній роботі і «соціалістичному будівництві», згадки про сім'ю, а саме про дітей є побіжними і здебільшого в суспільно-політичному контексті. Про шлюб майже не згадано. Про чоловіків зазначено узагальнено, як про «чужих», які не вірять у досягнення жінок. Перевиконання планів, самовідданість роботі, «повага» з боку робочого колективу були головними критеріями визначення «нової людини». Також вона завжди повинна була виявляти «шкідницькі елементи» і пильнувати, щоб ніхто не зашкодив «будівництву соціалізму». Формування «нової людини» відбувалось через агітацію та пропаганду, що проводились радянською владою. Основними способами «виховання»

населення і, власне, конструювання образу «нової людини» були навчальні та культурні заходи, діяльність спеціально створених організацій та установ. Відповідно приватне життя «нової людини» також лежало у площині публічного: життя однієї людини перебувало під контролем

колективу, до якого вона належала. Подальші розвідки на основі спогадів робітників, присвячених темі «соціалістичного будівництва», можуть детальніше розкрити особливості радянського суспільства у суперечливий міжвоєнний період.

Список літератури

1. Державний архів Запорізької області. – Ф. 995. – Оп. 28. – Стр. 44. – 169 арк.
2. Дорохина О. В. Раннее советское брачно-семейное законодательство: мифы и реалии / О. В. Дорохина // Вестник Московского университета. – 1998. – Серия 18. Социология и политология. – № 4. – С. 138–154.
3. Кур-Королев К. Новый человек, или Социальная инженерия при сталинизме: некролог по мечтам о новом человеке / К. Кур-Королев // История сталинизма: итоги и проблемы изучения. Материалы международной научной конференции. Москва, 5–7 декабря 2008 г. – М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН) ; Фонд «Президентский центр Б. Н. Ельцина», 2011. – С. 372–377.
4. Лебина Н. Б. Повседневная жизнь советского города: Нормы и аномалии. 1920–1930-е годы / Н. Б. Лебина. – СПб. : Журнал «Нева», Издательско-торговый дом «Летний сад», 1999. – 317 с.
5. Фицпатрик Ш. Срывайте маски!: Идентичность и самозванство в России XX века / Ш. Фицпатрик ; [пер. с англ. Л. Ю. Пантиной]. – М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН) ; Фонд «Президентский центр Б. Н. Ельцина», 2011. – 375 с.
6. Attwood L. Programmes for Identity: The «New Man» and the «New Woman» / L. Attwood, C. Kelly // Constructing Russian Culture in the Age of Revolution: 1881–1940 / ed. by Catriona Kelly and David Sheferd. – Oxford : Oxford Univ. Press. – P. 256–290.
7. Bushnell J. The «New Soviet Man» Turns Pessimist / J. Bushnell // The Soviet Union since Stalin / ed. by Stephen F. Cohen. – London, 1980. – P. 179–199.
8. Hellbeck J. Fashioning the Stalinist soul. The diary of Stepan Podlubnyi, 1931–1939 / J. Hellbeck // Hellbeck J. Revolution on my mind: writing a diary under Stalin. – Cambridge, Mass. – London : Harvard University Press, 2006. – P. 77–115.
9. Hellbeck J. Working, Struggling, Becoming: Stalin-Era Autobiographical Texts / J. Hellbeck // Russian Review. – 2001. – Vol. 60, № 3 (Jul.). – P. 340–359.
10. Kotkin S. Magnetic mountain: Stalinism as a civilization / S. Kotkin. – Berkeley University of California Press, 1995. – 728 p.

O. Klymenko

THE IMAGE OF THE “NEW MAN” IN THE MEMOIRS OF THE SOVIET WOMEN-WORKERS IN THE 1920s – 1930s

The article offers the characteristics of the image of the “new soviet people”. A female worker was also a part of this big image. In the 1920s women got new rights and had to work like men did. The article demonstrates stereotypes about work of men and women, which circulated in the soviet society in the 1920s – 1930s. It is based on the memoirs of the women presented during the “Evening of Reminiscences” about the construction of the Dnieper Hydroelectric Station. On the materials of their memoirs, we analyzed “hierarchy” of women’s participation in “building socialism” and their attitude to the job: to working overtime, under any circumstances, to taking part in “socialist competitions,” to detecting “enemies” who hampered “building socialism.” In the Soviet Union, the image of the “new men” was always opposed to the image of the “enemy”. The article characterises the techniques of formation of the “new soviet people,” methods of “education” of people: to study in schools in their free time, to visit lectures on different topics, and other activities. In addition, in the USSR there was a big agitation campaign among housewives to work at the factories. The article also demonstrates in what way the private life of workers was controlled by the group of people with whom they worked and the country in general. It presents the women’s attitude to their appearance and family. There is little information about their husbands. Only several women wrote about their children who were also used by the soviet power for “education” of their parents.

Keywords: “building socialism”, methods of “education”, “new man”.

Матеріал надійшов 15.03.2016